

DÂVÛD-İ KARSÎ'NİN ŞERHU'L-KASİDETİ'N-NÛNİYYE ADLI
ESERİ ÇERÇEVESİNDE KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ*

Dâvûd-i Karsî's Islamic Theological Thoughts in The Context of
Sharh al-Qasidah an-Nuniyyah

Ömer ERGÜL **

Öz

Dâvûd-i Karsî, (ö.1169/1756) on sekizinci yüzyılda yaşamış, Osmanlı ilim dünyasının münekkit bir âlimidir. Öğrencilere okutulan eserlerin pedagojik uygunluğundan başlayarak toplumda İslâm itikâdına ters gördüğü fikir ve hareketlere kadar pek çok hususu eleştirmiştir. İslâmî ilimlerin hemen her alanında genelde şerh-haşiye türü olmak üzere muhtasar eserler kaleme almıştır. Toplumun hemen her kesiminin seviyesine uygun olacak şekilde kaleme aldığı eserlerini, zaman zaman genişletme zaman zaman da ihtisar etme ihtiyacı duymuştur. *el-Kasîdetü'n-Nûniyye* için de önce Türkçe sonra da Arapça birer şerh yazmıştır.

Bu çalışmada, Dâvûd-i Karsî'nin *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye* adlı Arapça şerhi çerçevesinde onun kelâmî düşüncesine temas ettik. Mâtürîdî Mezhebi esasları çerçevesinde kaleme alınan *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye* adlı eserin, ilahiyât, nübüvât, meâd ve muhtelif kelâmî meseleleri içine alan tam bir akâid metni olduğunu ortaya koyduk. Bu makalemizde ayrıca, Karsî'nin diğer kelâmî eserlerinden de hareketle onun söz konusu bahislerdeki görüşlerini, üslubunu ve eserinde yararlandığı kaynakları tespit ettik. Diğer yandan hayatına ve ilmî kişiliğine değinmek suretiyle müellifin bu alandaki yetkinliğini de izâha çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Karsî, Nûniyye, Hızır Bey, Kasîde, Kelâmî Görüşleri

* Bu makale, Prof. Dr. Metin Yurdağur danışmanlığında yürütülen “Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirmesi / Davud Karsi's Commentary on Qasida al-Nuniyya: Critical Edition and Evaluation, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalı, 2017” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Makale Gönderilme Tarihi:10.04.2017 / Makale Kabul Tarihi: 04.12.2017 / Makale Yayın Dönemi: Aralık 2017

Doi: <https://doi.org/10.20486/imad.305389>

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Ayrıca intihal tespiti için program kullanılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Kütahya, Türkiye / e-posta: omer.ergul@dpu.edu.tr / ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4563-5742>

Abstract

Dâvûd-i Karsî (d.1169 / 1756) was a critical scholar of the Ottoman world in the eighteenth century. He criticized many issues in his society, including the pedagogical suitability of the student courses as well as the ideas and actions against the Islamic belief. He had a great number of works in almost every area of Islamic science, particularly commentaries and supercommentaries. Occasionally, he felt the need to enlarge or narrow the scope of his works to accommodate to every segment of his society. He also wrote a commentary on Qasidah an-Nuniyyah, initially in Turkish and then in Arabic.

In this study, we have dealt with his Islamic theological thoughts based upon Dâvûd-i Karsî's Arabic commentary on Sharh al-Qasidah an-Nuniyyah. We have revealed that the work of Sharh al-Qasidah an-Nuniyyah, which was written within the frame of the Maturîdî denomination, is a complete doctrinal text containing the godhood, prophethood, hereafter and various Islamic theological accounts. In this article, we have also identified Karsî's sources of thoughts and his methodology by looking into his other theological works. In addition, we have also studied the author's competence in this area by referring to his life and his scholarly personality.

Keywords: Karsî, Nûniyye, Hızır Bey, Kasîde, Islamic Theological Views

Giriş

İslâmî ilimler alanında şerh ve haşiye yöntemiyle kaleme alınan eserler zamanla bir gelenek oluşturmuştur. “Şerh ve haşiye” geleneği, hem ilmî bir birikimin muayyen eserler üzerinden sonraki nesillere aktarımını sağlarken hem de yeni yöntem ve yaklaşımları da ihtiva ederek gelişmiştir. Okuyucu tarafından anlaşılmasının zor olduğuna inanılan muğlak, müphem ve muhtasar eserler “şerh, haşiye ve talik” gibi yöntemlerle genişletilerek vuzuha kavuşturulmuştur. Konunun dağılmasına varacak derecede açıklamaların uzadığı ve farklı alanlarla ilişkili olarak incelendiği “mutavvel metinler” için ise zamanla “ihtisar” edilme ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaca binaen yazılan eserler için “muhtasar, telhis ve mülahhas” gibi çeşitli kavramlar kullanılmıştır.¹

Üzerine birçok söz söylenmiş olan “şerh-haşiye” yazıcılığının yanı sıra önemli bir yere sahip olan yazım türlerinden biri de “manzûm metin” yazıcılığıdır. Bir ilmî disiplinin esaslarını öğretmek, ezberlenerek kalıcılığını hedeflemek sûretiyle nazmedilen bu eserlerin örneklerine her ilmî disiplin içerisinde rastlamak mümkündür. Şiirsel formu ve kısa özlü üslûbu ile öğrenciler tarafından kolayca hıfzedilen bu metinler medrese müfredatlarının vazgeçilmez eserlerine dönüşmüşlerdir.²

---

¹ Bk. İsmail Kara, “Unuttuklarını Hatırla!” Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not, *Dîvan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, c.15, Say. 28, İstanbul 2010/1, s. 1-67.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Metin Yurdagür, “Manzûm Akâid Risâlelerinin Önemli Örnekleri ve Dâvûd-i Karsî'nin Bu Literatüre Katkıları”, *Uluslar Arası Dâvûd-i Karsî Sempozyumu*, Kars 2017, s. 49.

“Şerh-haşiye” türü eserler, yazım ve eğitimi açısından ele alındığı zaman Osmanlı dönemi, bu alanın tarihi süreci içerisinde önemli bir evreye tekâbül etmektedir. Osmanlı Devleti’nin kurduğu ilk medrese olan İznik Medresesi’nin baş müderrisi Dâvûd-i Kayserî (ö. 751/1350), Osmanlı ilim hayatını şekillendirecek olan önceki birikimlerin ilk aktarıcısı olmuştur. İstanbul’un fethi ile daha da zenginleşecek olan ilmî hayatta izi bulunan en önemli simaların başında İstanbul’un ilk kadısı Hızır Bey (ö. 863/1459), öğrencileri Molla Hayâlî Çelebi (ö. 875/1470), Hocazâde Muslihuddin (ö. 893/1488) gibi isimlerle, Sinan Paşa (ö. 891/1486) ve Molla Hüsrev (ö. 885/1480) gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır.³ Bu isimlerden biri olan Hızır Bey’in manzûm akâid metni kendi alanında önemli bir işlev îfa etmiştir. Üzerine pek çok şerh yazılan bu eserin en çok ilgi gören şerhlerinden biri de Dâvûd-i Karsî’nin *Şerhu’l-Kasîdeti’n-Nûniyye*’sidir.

Bu makalede Dâvûd-i Karsî’nin *Şerhu’l-Kasîdeti’n-Nûniyye* isimli Arapça şerhini ele alacağız. Daha önce bu konuda yapılmış olan bir çalışmanın⁴ hazırlanış amacı ve hacmi dolayısıyla belli başlı konularda müellifin görüşlerini ele almakta olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca işaret edilen çalışmanın eserin taş baskısı yapılan bir nüsha⁵ üzerinden ele alındığı ve araştırmanın yalnızca bu nüsha ile sınırlı tutulduğu tespit edilmiştir. Biz ise bu çalışmamızı müellifin zikredilen eserinin müellif nüshasını tespit edemsek de eserin yazım tarihine çok yakın bir zaman diliminde istinsah edilen bazı nüshaları üzerinden gerçekleştirdiğimiz bir inceleme sonucu kaleme aldık.

Bu çalışmamız eserin başından sonuna kadar müellifin ele aldığı meselelerde tercih ettiği düşüncelerin geniş bir özetini sunmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla metin içerisinde diğer mezheplerin görüşleri veya başka tartışmalı konulara dair yer verdiği hususlara değinmeyeceğiz. Doğrudan doğruya müellifin, kendi tercihlerini ele alacağız. Söz konusu düşüncelerinin tespiti için ise müellif tarafından kaleme alınan Türkçe *Kasîde-i Nûniyye Şerhi*, yine kelâm alanında yazdığı *Şerhu Amentü Billah* ve *Risâle fi*

---

³ Bk. İhsan Fazlıoğlu, “Osmanlılar”, *DİA*, XXXIII, 548-556.

⁴ Resul Öztürk, “Dâvûd-i Karsî (1169/1756) ve Kelâmî Görüşleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Say. 41, Erzurum 2014, s. 77-99.

⁵ Dâvud-i Karsî, *Şerhu’l Kasideti’n-Nuniyye*, Matbaa-i Vehbiyye, İstanbul 1297/1884.

beyânî meseleti'l-ihdiyârâti'l-cüziyye ve'l-idrâkâti'l-kalbiyye adlı eserleri de nazar-ı dikkate alınacaktır.

Aşağıda sırasıyla müellifin hayatı ve ilmî kişiliği ile ilgili genel konulara temas edecek ve mümkün olduğunca daha önce yapılan çalışmalarda yer verilen ve sıhhatinde ittifak bulunan meselelerin tekrarından kaçınacağız. Daha sonra *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*'nin genel bir tanıtımını yaparak bazı mühim meselelere temas edeceğiz. Son olarak da eserdeki içerik sırasına riayetle müellifin itikâdî görüşlerine yer vereceğiz.

A. Dâvûd-i Karsî

1. Hayatı ve İlmî Kişiliği

Müellifimizin Kars doğumlu olduğu bilinmekle birlikte, kendisinden söz eden kaynaklarda, onun doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Âkifzâde el-Amâsî'nin, (ö. 1223/1808) Dâvûd-i Karsî'nin, “vefât ettiği zaman yetmiş yaşında olduğunu” ifade etmesinden hareketle, doğum tarihinin 1099 (1686) yılı olduğu kanaatine ulaşılmıştır.⁶

“Zühd ehli ve muttakî bir zât olarak” vafedilen Dâvûd-i Karsî, kendini ilme adanmış bir âlimdir. Onun resmî bir görev aldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İlmî sâiklerle çıktığını düşündüğümüz seyahatleri, Kars'tan başlayarak İstanbul, Mısır, tekrar İstanbul, sonra Birgi, kısa süreli olarak Kıbrıs ve Karaman'dır. Hayatının son yıllarını Birgi'de geçirmiş, buradaki Ulu Cami Medresesi'nde bir süre müderrislik yapmıştır.⁷

Dâvûd-i Karsî'nin bir kısmı şerh, bir kısmı müstakil konulara ait risâle, bir kısmı da te'lif olmak üzere pek çok eseri vardır.⁸ Kendi dönemindeki yaygın yazım şekillerinden şerh ve hâşiye türü eser yazma geleneğinin önemli bir temsilcisi olan Dâvûd-i Karsî, o dönemin medreselerinde okutulan birçok ders kitabına şerhler yazmış, bunları ihtisâr yoluna gitmiş ve bazen de yazdığı tekmilelerle söz konusu eserleri genişletmeyi tercih etmiştir. Eserlerinin bazılarını öğrencilerinin istifadesini artırmak

⁶ Gökhan Sebati Işkın, “Dâvûd el-Karsî ve Şerhu İzhârî'l-Esrâr'ı”, Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2000s. 43.

⁷ Cemil Akpınar, “Dâvûd-i Karsî”, *DİA*, IX, 29.

⁸ Eserleri için bk. Akpınar, s. 29.

için onların talepleri doğrultusunda kaleme almış olan müellif, İslâmî ilimler sahasının hemen hemen her alanında kendinden sonra gelenler için çok önemli bir ilmî miras bırakmıştır.

Münekkit tavrı ile dikkat çeken Dâvûd-i Karsî, öğrencilere şerhler üzerinden okutulan ders kitaplarında yer alan lüzumsuz mâlûmâtlarla öğrencilerin vakitlerinin zâyî edilmesini tenkid eder. Ona göre şerhi yapılan eserde aslında çok basit bir şekilde ifade edilen konular, şerhlerde yer alan tartışmalarla öğrenciler nezdinde içinden çıkılmaz meselelere dönüşür. Bu yüzden, onun kaleme aldığı şerh türü eserlerin tamamı “mûcez olma” özelliğine sahiptir. Söz konusu eserleri kelâm eserleri açısından değerlendirecek olursak felsefi tartışmalardan arındırılmış olduğunu söyleyebiliriz. Bunun muhatap kitleyi göz önüne alan bir yaklaşımın sonucu olduğu ifade edilebilir.

Onun eser yazımında okuyucuyu esas alan bu yaklaşımı, bu makalede ele aldığımız *Kasîde-i Nûniyye* şerhinde de dikkat çeken bir unsurdur. *Kasîde-i Nûniyye*'yi Hayâlî'nin yazdığı şerhi nazar-ı itibara alarak yeniden şerh eden müellifimiz, Hayâlî'ye yönelttiği tenkitlerinde de şârihin meseleleri çok uzatması ve avâmın itikâdını zedeleyecek konulara girmesi gibi hususları ön plana çıkarmıştır.⁹

Müellifimizin bu eleştirel yaklaşımı, onun kendi döneminde gördüğü itikâdî sapmalara karşı keskin bir dil kullanmasına da sebep olmuştur. Nitekim o, tasavvuf görüntüsü altında şeriat dairesinden çıkmakta bir beis görmeyen, şeriatı küçümseyip onun sadece bir kabuktan ibaret olduğunu, asıl olanın hakîkât olduğunu söyleyerek ulemâyı küçümseyenlere karşı cephe almıştır. Bu grupların birçok dînî kavramı, aslî anlamından saptırdıklarını söyleyen Dâvûd-i Karsî, tevekkülü çalışmayı terke vardiyecek biçimde yorumlayan bu kişilerin İslâm'ın açık yolundan uzaklaştıkları ve insanları da saptırdıkları kanaatine varmıştır. İlmî mücâdelesini bu tür aşırılıklara karşı sürdüren müellifi, “bir tarikat ve tasavvuf düşmanı” olarak algılamamak gerekir. Çünkü onun hem şerh ettiği eserin müellifi olan Hızır Bey, hem söz konusu eserin ilk şârihi olan Hayâlî, hem de kendisine hayranlığını açıkça bildiğimiz İmam Birgivî (ö.

---

⁹ Karsî, şerhinde on iki yerde atıfta bulunduğu Hayâlî'yi hulul ve ittihadın reddi, manevî mertebesinin yükselmesi gibi bir sebeple kuldân mükellefiyetin düşmesi ve haşir konularında görüşlerinin yanlışlığı sebebiyle tenkit etmiştir. 17, 31, 40, 42, 54, 62 ve 63 numaralı beyitlerin şerhinde ise halkın akâidini bozacak lüzumsuz konularla şerhi fazla uzatmakla itham etmiştir.

981/1573) de birer tarîkat müntesibi idi. Yine de hiçbir beşerin hatadan ârî olduğunu söyleyemeyeceğimiz gibi onun da bazı eleştirilerinde ve eleştirilerine dayanak olarak naklettiği konularda hataya düştüğünü belirtebiliriz. Hatta onun eserin farklı yerlerinde rastladığımız bu hususlardaki görüşlerinin müellifin önceden görmeyi planladığı bir hesaplaşma olduğu kanaatindeyiz. Daha eserin başında salat ve selâm bahsinde geçen şu ibâreler bunun açık bir kanıtıdır:

“ثم التابعين لهم” sözü ise *والصَّحْب* sözüne matuftur. (Sonra/ثم) kelimesi mertebe ve zamansal bir sonradanlık ifade eder. “Onlara (Hz. Peygamber’in ehl-i beyti ve sahabelerine) tâbi” olanlardan murad, yaşantı, ahlak ve akâidde onlara tabi olanlardır. Bidat ehli mutesavvife, dalâlet ehli fırkalar, fasıklıkta haddi aşanlar ve zulümde ileri gidenler bu mübarek silsileden ve rahmetin kemâlinden hariç tutulmuşlardır”.¹⁰

Dâvûd-i Karsî'nin bu muhâlif ve tenkitçi karakteri üzerinde İmam Birgivî'nin etkisi açık bir şekilde görülmekte; kendisinin bu yaklaşım tarzı Birgivî'nin meşrebini yansıtmaktadır. Dâvûd-i Karsî'nin, İmam Birgivî'ye olan muhabbeti çok farklıdır. Bu muhabbet, Karsî'yi onun yaşayıp vefât ettiği kasabada yaşamaya sevk etmiş, vefât ettiğinde onun kabrinin yanına defnedilmeyi vasiyet etmiş ve vasiyeti üzerine de İmam'ın yanına defnedilmiştir. Birgivî'nin *ed-Dürrü'l-yetîm*, *el-Avâmil*, *İzhârü'l-esrâr*, *Usûlü'l-hadîs* ve *Tarîkat-i Muhammediyye* isimli eserlerini de şerh etmiştir .

Bu eserinde de İmam Birgivî'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*¹¹ ile *İmtihânü'l-ezkiyâ*¹² üzerine Şeyh Mustafa Adalı (ö. 1085/1674) tarafından yazılan *Hâşiyetü Adalı ale'l-İmtihân* isimli hâşiyesi ile dolaylı olarak eserin kendisine ikişer,¹³ kendisine *Vasiyetnâme* diye nisbet edilen ancak metinde *er-Risâle*¹⁴ şeklinde zikrettiği eserine ve *el-Erbaûn*¹⁵ adlı eserine de birer kez atıfta bulunmuştur .

¹⁰ Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 2103/1, vr. 4a. Dâvûd-i Karsî'nin bidat ehli olarak gördüğü tarikatlar ve sufilerle olan mücadelesi bir çok eserine yansımıştır. Hatta “dad” harfinin telaffuzuna dair yazdığı *el-Fethiyye fi beyâni'd-dâdil-kat'iyye* adlı eserinde, Nûr Sûresi'nin 35. ayetinin tefsirini yaptığı *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-mişkâtü'l-kudsiyye* isimli eserinde ve bir hadis usûlü şerhi olan *Şerhu'l-Usûlü'l-hadîs li'l-Birgivi* adlı eserinde de görülebilir.

¹¹ Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt Umûmî Koleksiyonu no. 18229, vr. 27b., 28a.

¹² Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, nr.18229, vr. 10a.

¹³ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 28b.

¹⁴ Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, 2103/1, vr. 3a.

¹⁵ Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, nr.18229, vr. 27b.

Dâvûd-i Karsî'nin, eserleri incelendiğinde İmam Birgivî'nin pek çok eserine hâkim olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Bütün bu bilgiler, Birgivî'nin Dâvûd-i Karsî üzerindeki etkisinin boyutlarını görmemize yardımcı olmaktadır.

Dâvûd-i Karsî'nin bazı görüşlerinin kendisinden yaklaşık yüzyıl önce Osmanlı içtimâî hayatına tesir eden Kadızâdeliler hareketinin savunduğu görüşler ile benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ancak Kadızâdeliler hareketinin ömrünün bir sonraki asrı bile etkileyemeyecek kadar uzun olmayışı ve Dâvûd-i Karsî'nin de eserlerinde onların isim ve eserlerine yer vermemiş olması dolayısıyla bunlar arasında bir ilişki olduğunu savunmak mesnetsiz olacaktır. Belki bunlar arasındaki ilişki için iki tarafın da İmam Birgivî'nin eserlerini referans almaları delil olarak sunulabilir. Ancak yine de İmam Birgivî'nin eserlerinde bidat vurgusu dikkat çekici bir şekilde yer almasına rağmen Muhyiddîn İbnü'l-Arabî ile tarikatların bidat ve küfürle nitelenmesi gibi bir durumun varlığına işaret edilmemiştir. Birgivî'nin eserlerinde İbnü'l-Arabî'nin ismi bir defa zikredilmiş ve orada da olumsuz bir ifâde kullanılmamıştır.¹⁶ Ancak hem Kadızâdeliler hem de Dâvûd-i Karsî, onu küfre düşmekle ithâm etmişlerdir.

Son olarak da hem Birgivî hem de Karsî'nin bu nevî tenkitlerinden hareketle selefi olduklarına işaret edilmiştir.¹⁷ İtikadî konularda Kur'an ve Sünnet'in lafzına bağlı olan ve te'vili kabul etmeyen bir ekol¹⁸ olarak tanımlanan Selefiyye mezhebî ile ne Birgivî ne de Karsî arasında benzer bazı yaklaşımlara sahip olmak dışında doğrudan bir ilişki kurulamaz. Özellikle de itikadî hususlarda bu daha açıktır. Selefiyye ekolünün tek temsilcisi olmamakla birlikte en önemli mezhebî olarak Hanbelî mezhebi ve uleması gelir. Selefi ekol içerisinde kabul edilebilecek hiçbir grubun Ahmed b. Hanbel ve tabileri hakkında tahkir edici aşırı ifadeler kullandığına şahit olunamaz. Davud-i Karsî'nin bu eserinde “kelâmullah” konusunu ele alırken onlar hakkında şu ifadeleri kullandığını görürüz:

(وزعم الحنابلة من الفرق الضالة أن كلامه تعالى لفظي فقط، وهو هذا النظم القديم القائم بذاته تعالى)

---

¹⁶ Huriye Martı, *Birgivî Mehmed Efendi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s.157.

¹⁷ İmam Birgivî için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslâmın Ayak İzleri-Osmanlı Dönemi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 218-250; Birgivî ve Karsî için bk. Emine Öztürk, “*Dâvûd-i Karsî'nin er-Risâletü'l-Mürşide Adlı Eseri'nin Tahlili ve Bu Risâlenin Işığında Dönemin İtikadi ve İlmi Anlayışının İncelenmesi*,” Uluslar Arası Dâvûd-i Karsî Sempozyumu, Kars 2017, s. 90.

¹⁸ M. Sait Özervarlı, “Selefiyye”, *DİA*, XXXVI, 399-402.

Eserinde Hanbelileri “sapkın fırkalardan” biri olmakla niteleyen¹⁹ Karsî'nin “selefiyye” mezhebine nisbeti kanaatimizce doğru değildir. Müslüman halkın inanç dünyasını bir takım batınî görüşlerden korumayı kendine misyon edinmiş Karsî'nin bu yönü başka çalışmalarda ele alınabilir ancak biz burada bu kadarla yetiniyoruz.

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere Dâvûd-i Karsî ömrünün son yıllarını Birgi kasabasında geçirmiş ve 1169 (1756) yılında bu kasabada vefât etmiştir.

2. Hayatına Dair Bilgi Elde Edilebilecek Eski ve Yeni Kaynaklar

Dâvûd-i Karsî'nin çok yakın bir dönemde yaşasa da hayatı hakkında fazla mâlumat bulunmayışında, resmî görevlerden uzak durması ve zâhidâne bir yaşamı tercih etmesi etkili olmuştur. Biz de Karsî'nin hayatına dair -çalışmamızın sınırları gereği- daha fazla ayrıntıya yer veremeyeceğiz. Ancak söz konusu ayrıntılıların elde edilebileceğini düşündüğümüz çalışmalardan bazılarının zikredilmesi uygun olacaktır.

Müellifin hayatı hakkında bilgiler bulabileceğimiz eserlerin en eski tarihli olanlarını şu şekilde zikredebiliriz: Dâvûd-i Karsî'nin *Risâle fi'l-İhtiyârâti'l-Cüz'iyye ve'l-İdrâkâti'l-Kalbiyye* adlı risalesinin de içerisinde bulunduğu istinsahı Silleli Osman Hamdi (ö. 1907) tarafından yapılan bir mecmua 1312/1894 yılında basılmıştır. Bu risâlenin başında yazılan “terceme-i müellif” başlıklı giriş yazısı bu konudaki en eski kaynaktır. Aynı şekilde Bağdatlı İsmâil Paşa (ö. 1920) *Hediyyetü'l-Ârifin*'de, Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1924) *Osmanlı Müellifleri*'nde ve Hayrettin Zirikî (ö. 1976) ise *el-A'lâm* isimli biyografik eserlerinde kısa da olsa Dâvûd-i Karsî'nin hayatı ve eserlerine dair bilgilere yer vermişlerdir.

Son dönemde kaleme alınan çalışmaların ilki, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi için Cemil Akpınar tarafından kaleme alınan “Dâvûd-i Karsî” başlıklı ansiklopedi maddesidir. Bu çalışmadan sonra ise sırasıyla Yılmaz Özdemir'in “Davud el-Karsi, Hayatı, Eserleri ve Şerhu'l-Avamili'l-Cedid Adlı Eseri (Edisyon Kritik)” adlı yüksek lisans tezi, Gökhan Sebati Işkın'ın “Dâvûd el-Karsî ve Şerhu İzhâri'l-Esrâr'ı” isimli doktora teziyle (MÜSBE, 2000), Arif Yıldırım'ın “Karslı Davud (Davud-u Karsî) Efendi'nin İrâde-i Cüziyye Anlayışı”, Resul Öztürk'ün “Dâvûd-i Karsî (1169/1756) ve

¹⁹ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, nr.18229, vr. 21a-22a.

Kelâmî Görüşleri”, Necmettin Şeker’in “Davud b. Muhammed el-Karsî ve Hadisçiliği”, İbrahim Çapak ve Ferruh Özpilavcı’nın ortak yazarlığı ile “Bir Kıbrıslı Müderris Davud-i Karsî’nin el-Îsâgucî el-Cedid ve’d-Durri’l-Ferîd Adlı Risâlesi”, Turgut Tezcan’ın, “Besmele Şerhi ve Risâletü’n-Nûriyye’de Dâvûd Karsî’nin Tefsir Yöntemi”, Osman Bilgen’in, “Dâvûd-i Karsî (1169/1756)’nin “Şerh Alâ Usûli’l-Hadîs” İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine” adlı makaleleri ve Halil İbrahim Kutlay’ın *Şerhu Risâleti Usûli’l-Hadîs li’l-İmam el-Birgivi* isimli tahkikli neşri de müellifin hayatı ve eserlerini ele alan çalışmalar arasındadır.

3. Kelâmî Eserleri

Müellif, kendi döneminde daha çok ilim talebeleri tarafından okunan ancak halkın da okuyup istifâde edebileceği bazı önemli eserlere çeşitli şerhler ve hâşiyeler yazmış önemli bir isimdir. Ele aldığımız makalemizin muhtevasının ilişkili olduğu kelâm ilmi ile ilintili olarak ikisi; *el-Kasîdetü’n-Nûniyye*’ye yazdığı, biri de Mâverâünnehir bilginlerinden Ali b. Osman el-Ûşî’ye ait *el-Emâlî* adlı bir başka manzûm Mâtürîdiyye akâid metnine yazdığı üç manzûm akâid şerhi bulunmaktadır. *el-Kasîdetü’n-Nûniyye*’nin Türkçe şerhini Arapça şerhinden on yıl önce 1158 (m.1745) yılında yazan müellif, Arapça şerhini ise vefat yılı olan 1169 (m.1756) yılında tamamlamıştır. Müellifin bu şerhleri büyük ilgi görmüş, pek çok defa istinsah edilmiştir. Onun bu eser üzerine yazdığı şerhlerin kütüphanelerde kayıtlı bulunan nüshalarının sayısı, tespit edebildiğimiz kadarıyla ellinin üzerindedir.

Ayrıca kütüphanelerde *Âmentü Şerhi*, *Şerh-i Âmentü Billâh*, *Şerh-i Hadîs-i Âmentü Billâhi ve melâiketihî*, *Mukaddimetü’l-İslâm*, *er-Risâletü’l-Mürşide* ve *Risâle fî Beyâni Sıfâtillahi Teâlâ Sıfât-ı İlâhiye* gibi çeşitli isimlerle kaydedilmiş bir başka kelâm eseri de Mâtürîdî mezhebinin prensiplerine göre yazılmıştır. Müellif bu eseri bir müslümanın îtikâdî olarak asgari düzeyde bilmesi gereken hususların öğretimi için yazmıştır. Allah Teâlâ’nın yirmi iki sıfatı, melekler, ilâhî kitaplar, peygamberler, âhiret

ve kader konuları hakkında bir “ilmihâl” formunda yazdığı bu eserin dili Türkçe'dir ve yaklaşık 5-6 varak civarındadır.²⁰

Risâle fî beyâni meseleti'l-ihdiyârâti'l-cüziyye ve'l-idrâkâti'l-kalbiyye de kelâm alanında yazdığı bir başka eseridir. Dâvûd-i Karsî bu eserini “irâde-i cüziyye meselesi”nde temelde yaygın olan dört farklı inanç grubunun yaklaşımlarının ve yine pek yaygın olmayan üç görüşün anlatılması şeklinde şekillendirmiştir. Yaygın olan inanç gruplarından ilki Cebriyye, ikincisi ise bunların tam karşısında duran Kaderiyye, üçüncü grup Eşâriyye ve sonuncusu ise Mâtüridiyye mezhebidir. Yaygın olmayan üç görüşten birincisi “Metafizikçi Filozoflara”; ikincisi Ebû İshâk İsferyânî'ye (ö. 418/1027) ve üçüncüsü ise Kâdî Ebû Bekir el-Bâkılânî'ye (ö. 403/1013) aittir. Eserde Dâvûd-i Karsî yeni bir görüş serdetmemekte, geleneksel birikimi, mezheplerin dayanaklarını ve onlara karşı verilen cevapları aktarmakla iktifa etmektedir.²¹

Takrîrât-ı Dâvûd Efendi (Ma'lûmât) adlı eseri de müellifin, kelâm, mantık ve nahiv ilimlerine dair çeşitli konular üzerine tuttuğu Osmanlıca ve Arapça notlardır.²² Bütün bunlar, kelâm ilmi ile doğrudan veya dolaylı biçimde ilişkili olan eserleridir.

B. Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye

Buraya kadar temas edilen meseleler müellifin hayatı, kelâm alanındaki diğer eserleri, genel anlamda düşünce ve yaklaşımlarının kısa bir sunumuydu. Buradan itibaren ise *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye* adlı eserinin şekil ve içeriksel bilgisine geçiş yaparak müellifin itikâdî görüşlerini daha yakından tanıyacağız. Müellifin yaklaşımlarını eserdeki konu sıralamasını esas alarak genel hatları ile vermeye gayret edeceğiz.

Hemen belirtmemiz gerekir ki eserin gerek içerik gerekse genel mahiyette özelliklerinin sunulmasında, bu hususlara dair bilgilerin elde edilmesinde yazma

²⁰ Dâvûd-i Karsî, *Mukaddimetü'l-İslâm*, Balıkesir İl Halk Ktp., nr. 10 Hk 1034/5, vr. 124-129; bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Âmentü”, *DİA*, III, 30; Bu eserde yer verdiği sıfatlara dair bilgilerin neredeyse aynısını Nuniyye şerhinde de rahatlıkla görülebilir. (Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 7a).

²¹ Dâvûd-i Karsî, *Risâle fî'l-İhtiyârâti'l-Cüz'iyye ve'l-İdrâkâti'l-Kalbiyye*, Süleymaniye Ktp., İzmirli İsmâil Hakkı, nr. 404, Bolulu İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul 1312; Ayrıca bk. Arif Yıldırım, “Karslı Davud (Davud-u Karsî) Efendi'nin İrâde-i Cüziyye Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Say:15, Erzurum 2000, s. 189-199; İrade konusundaki bu taksimin aynısını Nûniyye şerhinde aynı bahiste görmek mümkündür. (Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 25b).

²² Dâvûd-i Karsî, *Takrîrât-ı Dâvûd Efendi-Ma'lûmât*, Süleymaniye Ktp., Kasîdecizâde, nr. 664/3, s. 45-74.

nüshalarından istifade ettik. Şöyle ki eserin telif tarihinden henüz üç yıl sonra istinsah edilmiş olan iki nüshadan ilki ve en doğru ibâreleri barındıranı Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt Umûmî Koleksiyonundaki 18229 numaralı nüshadır. Diğeri ise Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu'nda “45 Ak Ze 121” numarada kayıtlı 1172 (1759) tarihli nüshadır. Ancak bu nüshadan, içerisinde birçok hata barındırmasından dolayı tâlî bir nüsha olarak yararlanılmıştır. Bunlardan başka yine eserin yazımından beş yıl sonra kaleme alınan Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki 2103/1 numaralı nüsha ve 1280 yılında istinsah edilmiş Süleymaniye Kütüphanesi'nin, Hüsnü Paşa Bölümü'ndeki, 1171 numaralı nüshalardan da yararlanılmıştır. Ayrıca müellifin Arapça şerhinin yanında Türkçe şerhinin de baştan sona incelenmesi neticesinde müellifin görüşlerini daha net bir biçimde tespit etme imkânı elde edilmiştir. Ayrıca tespit edebildiğimiz kadarıyla *Risâle fî beyâni meseleti'l-ihyârâti'l-cüziyye ve'l-idrâkâti'l-kalbiyye ve Şerh-i Âmentü Billâh* isimli eserlerindeki yaklaşımları da bu iki şerhindeki ilgili konulardaki yaklaşımından çok da farklı değildir. Ancak biz yine de bu iki eserini de müellifin itikâdî görüşlerinin tespitinde dikkate aldık.

1. Eserin Ana Konuları

Konu dizimindeki ve lafızlarındaki bazı benzerlikleriyle Ömer en-Nesefî'nin *el-Akâid*'ini andıran eser, “derli toplu bir Mâtürîdî akâidi” olma özelliğine sahiptir. Muhtevâ olarak *Kasîde-i Nûniyye*'de ele alınan konu dağılımı ise şu şekildedir: İlâhiyât, Nübüvvât, Meâd ve Muhtelif İtikâdî Meseleler. Bu konuların ele alındığı dört ana bölümden oluşan eserin bu hali ilk dönem kelâm eserlerinde görülen genel konu dağılımı ile örtüşmektedir. Hamdüsena ve Salâtü Selâm ile başlayan eserin ilk beş beyti, bir giriş mâhiyetinde olan “dîbâce” bölümüdür. Eserde altıncı beyitten kırk ikinci beyite kadar “ilâhiyât”; kırk ikinci beyitten yetmişinci beyite kadar “nübüvvât”; yetmişden seksen beşe kadar “meâd” ve seksen beşinci beyitten sonra da “muhtelif itikâdî meselelere” yer verilmiştir.

2. Müellifin Mezhebi ve Diğer Fırkalara Yaklaşımı

Dâvûd-i Karsî'nin, Hızır Bey'in *el-Kasîdetü'n-Nûniyye*'si üzerine yazdığı iki şerhinden biri olan bu Arapça şerhi, söz konusu kasîdenin Türkçe şerhinden yaklaşık on

yıl sonra kaleme alınmıştır. Eser, genel anlamda temel kelâm eserlerinde kaydedilmiş görüşler etrafında şekillenmiştir. Meseleler, Mâtürîdî mezhebine mensup müellif tarafından mezhebin görüşlerine uygun olarak izah edilmiştir. Eserde genel anlamda Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye mezheplerine olumlu tavrı bâriz bir biçimde ortada olsa da Mâtürîdî çizgideki vurgular çok daha belirgindir.

Dâvûd-i Karsî, kelâmullah konusunu anlattığı pasajda, Hanbelîler'i "sapkın fırkalardan biri olarak" ithâm etmiştir.²³ Diğer yandan, başta filozoflar ve Mu'tezile mezhebi olmak üzere tüm ehl-i bid'at fırkaları ağır ifadelerle eleştirmiş, hatta onları bazı noktalarda tekfir etmiştir. Bunlar içerisinden ise en çok tenkit edip zaman zaman da küfre nisbet ettiği grup, haram ve helal çizgisini aştığını düşündüğü, şeriatı değersizleştirip hulûl ve ittihâd gibi sapkın düşüncelere yönelmekle itham ettiği mutasavvifedir. Bu tâifenin önemli isimlerinden biri olarak kabul ettiği Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'ye çok ağır sözler isnad etmiş ve onu bu ifadelerinden dolayı küfre düşmekle ithâm etmiştir.²⁴

İbn Teymiyye, Ali el-Kârî, İbrahim b. Ömer el-Bikâî gibi isimler tarafından küfürle ithâm edilen İbnü'l-Arabî'nin²⁵, Dâvûd-i Karsî tarafından tekfir edilmesine sebep olan görüşleri, vahdet-i vücûd, hatmü'l-velâye ve putlara tapınma ile ilgili meselelerdir. Dâvûd-i Karsî, bu müellife nisbet ettiği görüşlerin çoğunluğunu onun *Fusûsü'l-Hikem* isimli eserinden nakletmiştir. Bu nisbetlerin bir kısmı doğru olsa da bazıları *Fusûs*'da değil, onun *Fütühâtü'l-Mekkiyye* adlı eserinde yer almaktadır. Yaptığı bazı nakillerin ise, bulunduğu yerdeki metinden farklı bir şekilde nakledilmiş olduğu

²³ Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nüniyye*, nr.18229, vr. 21b.

²⁴ İbnü'l Arabî'ye nisbet ettiği görüşler ve bu görüşlere yaptığı eleştirileri için bk. Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nüniyye*, nr.18229, vr. 13a; 35a; 45b; 60a. Bu eserinde İbnü'l Arabî'ye nispet ettiği bütün görüşleri, *Fusûsü'l-Hikem* isimli eserine nispetle nakletmiştir. Ancak bunlardan bazıları bu eserde yer alırken bazıları da *Fütühâtü'l-Mekkiyye* adlı eserde yer almaktadır. Yine ona nispet ettiği bazı görüşleri de İbnü'l Arabî'nin görüşleri ile uyusmamaktadır. Örnek olarak: *Fütühâtü'l-Mekkiyye*'de şu şekilde yer alan ifadeler:

الرب حق والعبد حق يا ليت شعري من المكلف ﴿٢٠﴾ إن قلت عبد فذاك ميت أو قلت رب أني يكلف

İbnü'l Arabî'nin *Fusûsü'l-Hikem* isimli eserinde yer aldığı belirtilerek şöyle nakledilmiştir:

والعبد رب والرب عبد ﴿٢١﴾ يا ليت شعري من المكلف

إن قلت عبد فهو رب، وإن قلت رب فهو عبد ﴿٢٢﴾ يا ليت شعري من المكلف

bk. *Fütühâtü'l-Mekkiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyyeti'l-Kübra, Mısır 1329, 2/459.

²⁵ Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'ye yöneltilen eleştiriler ile onun görüşlerini te'vil, anlamlandırma ve savunmaya yönelik girişimler hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek için bk. Mahmut Erol Kılıç, "Fusûsü'l-Hikem", *DİA*, XIII, s. 230-237; Mahmut Çınar, "Nübüvvet İnancı Bağlamında Şa'rânî'nin İbnü'l-Arabî Yorumu", *Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2011*; Abdurrezzak Tek, "Fusûsü'l-Hikem'e Yönelik Bazı Tartışmalı Konulara Sofyalı Bâli Efendi'nin Bakışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2005, Say: 2, c. XIV, s. 107-133.

görülmektedir. Şârih özellikle *Kasîde-i Nûniyye*'nin on üçüncü beytinin şerhinde, Hulûliyye, Zuhûriyye, Vücûdiyye ve İttihâdiyye gibi pek çok tarîkatın aşırı (gulât) ve ilhad ehli mezheplerin görüşlerinden etkilendiklerini iddia etmiştir. Ancak söz konusu beytin şerhindeki bu ibâre, eserin “Halil Efendizâde” tarafından yapılan 1318 tarihli ikinci baskısından çıkarılmıştır.²⁶

3. Müellifin Üslûbu ve Kaynakları

Müellifin kaynakları arasında hem Eş'arî hem de Mâtürîdî ekollerinin önemli isimlerine ait eserler vardır. Beyitte işâret edilen görüşler, bu kaynaklar ışığında izah edilmiştir. Önemli ölçüde diğer mezheplerin görüşlerine de kısaca temas edilmiştir. Yanlış olan görüşlere verilen cevapların en önemlilerine işâret edilmiş, çok fazla ayrıntıya girilmemiştir. Şârih, *Kasîde-i Nûniyye* metninde yer alan kelimelerin anlamları, cümle içerisindeki konumları ve kelime tahlilleri gibi hususlar üzerinde durmayı ikinci planda tutmuştur. Dâvûd-i Karsî, daha çok ele aldığı beytin hangi tartışmaya işâret ettiğini ve konuya nasıl yaklaştığını okuyucuya vermeye gayret etmiştir. Eserin başından sonuna kadar bu üslûbunu muhafaza eden şârih, söz konusu kasîdenin ilk şârihi olan Hayâlî Çelebi'yi de “bazı yerlerde sözü fazla uzatmakla” ithâm etmiştir.

Beyitlerde kendilerine atıfta bulunulan naklî delilerin çokluğu, şârihi bunları izah ederken âyet ve hadisler başta olmak üzere konuyla ilgili çeşitli rivâyetlere yer vermeye itmiştir. Dolayısıyla eserin önemli bir kısmını âyet ve hadisler ile özellikle tarih ve siyer kitaplarında bulunan rivâyetler oluşturmaktadır.

Eser, kendisine atıfta bulunduğu veya doğrudan alıntılar yaptığı kaynaklar bakımından incelendiğinde, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*'de en çok kendisine atıf yapılan müellif, Sa'düddîn et-Teftâzânî'dir (ö. 793/1391). Yirmi dört ayrı yerde müellifin dört farklı eseri zikredilmiştir. Dâvûd-i Karsî'nin Teftâzânî'den sonra en çok başvuru kaynağı olarak kullandığı müellif Adûdüddîn el-Îcî'dir (ö. 606/1209). Îcî'nin kelâmî eserleri arasında en meşhûru olan *el-Mevâkıf fi ilmi'l-keâm'a* on iki yerde atıfta bulunan müellifimiz, toplamda on altı ayrı noktada Îcî'yi kaynak göstermiştir.

---

²⁶ Hayâlî Çelebî; Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, Matbaa-i Şirket-i Sahafiyye, Dâruhilâfetilâlîyye 1318, s. 24-25. (Bu kitap, Molla Hayâlî Çelebi ve Dâvûd-i Karsî şerhlerinin birlikte basıldığı eserdir.)

Müellifimiz, kendisine on iki kez atıfta bulunduğu Seyyid Şerîf el-Cürcânî'yi (ö. 816/1413) eserinde “Şerîf” lakabıyla anmıştır. Dâvûd-i Karsî'nin *Tenkîhu'l-usûl* eserine üç, *et-Tavzîh fi halli gavâmizi't-Tenkîh* isimli eserine de bir kez olmak üzere, kendisine dört defa atıfta bulunduğu bir diğer önemli âlim de Sadrüşşerîa'dır (ö. 747/ 1346). En çok başvuruda bulunduğu bu isimler dışında İmam Birgivî, Hayâlî Çelebî, Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Ebu'l-Ferc İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Molla Hüsrev (ö. 885/1480), Seyfeddin el-Âmidî (ö. 631/ 1233) gibi önemli isimler yer almaktadır.

C. Dâvûd-i Karsî'nin Kelâmî Görüşleri

Bu bölümde müellifin kelâmî görüşlerini dört başlık altında inceleyeceğiz. Ancak müellifin kelâmî görüşlerine geçmeden evvel *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-mişkâtü'l-kudsiyye* isimli eserinde dini konularda söylenen bir sözün kabul edilir olması için on şart zikreder. Her biri ayrı öneme sahip bu şartlar içerisinde dokuzuncu şart, müellifin bilgi yöntemine işaret etmesi açısından önem taşır. Karsî şöyle demektedir: “Allah'ın kemâlatını ve dininin yakînî büyük hükümlerini bilmenin yolu; peygamberlerin ve onların mirasına sahip akıl sahibi ulemanın takip ettikleri yoldur. Onlar nazarı, fikri, aklın kat'î burhanlarını sıraya koyarak, şeriatın yakînî delilerine uyararak, kevnî ve tenzîhî ayetlerle istidlal ederek marifetullahı ulaşımlar ve şeriatı öğrenmişlerdir; yoksa şiddetli riyazet ve dinden bağımsız düşünce yoluyla vehimlere düşen işrâkî felsefecilerin ve müfrit mutasavvıfların yolunu takip ederek değil.”²⁷ Bu ifadeler müellifin bilgiye ulaşma yöntemine dair açık bir veri sunmaktadır.

1. İlâhiyyâta Dair Görüşleri

Kelâm ilmini İslâmî ilimlerin en şerefli ve en faziletli olarak vasıflandıran Dâvûd-i Karsî, bu ilmin en önemli meselesinin Allah'ın varlığını ispat ve nübüvvet konusu olduğunu belirtmiştir.

Allah'ın vücûd sıfatının zâtından ayrılmasının asla düşünülemediğini, ama zâtı gibi hârici bir varlık olarak da anlaşılamayacağını ifâde etmiş, vücud sıfatını “sıfat-ı

²⁷ İlhami Günay, *Dâvûd-i Karsî'nin er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye Risalesinin Tefsir İlmi Açısından İncelenmesi*, Uluslar Arası Dâvûd-i Karsî Sempozyumu, Kars 2017, s. 134.

haliyye” olarak kabul edenlerin iddia ettikleri gibi hâl kabîlinden bir şey olduğunu belirtmiştir.²⁸

Karsî, Allah’ın vahdâniyetinin (tek olması veya bir olmasının) sayı olarak ikincisi olmamak anlamında bir tekliği ifâde etmenin yanı sıra, O’nun zât, sıfat ve fiil açısından eşi, benzeri ve denginin olmaması anlamına geldiğini vurgulamıştır. Âlemdeki düzen ve âhengin Allah’ın, yani bu âlemi yaratan varlığın, varlık ve birliğinin en önemli delili olduğuna dikkat çekmiştir.²⁹

Allah Teâlâ’nın hakîkatinin aslâ bilinemeyeceğini ifâde eden Dâvûd-i Karsî, O’nun hakîkatinin aslâ mümkün varlıkların hakikatleri gibi olmayacağını söylemiştir.³⁰

Allah’ın, zâtı gereği kemâl sıfatlarıyla muttasıf olması, hiçbir şeye muhtaç olmama anlamında tam anlamıyla müstağnî bir varlık olması sebebiyle Allah için aslâ kül, cüz, mürekkeb ve basît gibi kavramların kullanılamayacağını vurgulamıştır. Çünkü küll, cüzlerine muhtaçtır, mürekkeb olan kendisini oluşturan unsurların terkîbine muhtaçtır. Allah ise bütün bunlardan münezzehtir. Ayrıca Allah Teâlâ mümkün varlıklara ait bir durum olan birleşme, ayrışma, hareket ve sükûn gibi arazlara mahal teşkil etmekten de münezzehtir. Cevher kavramı da Allah hakkında kullanılamayacak kavramlardandır.³¹

Naslarda yer almayan isimlerin Allah’a nisbet edilmesinin ve O’nun hakkında noksanlık vehmi doğurmayacak isimlerin Allah için kullanılmasının caiz olduğunu, isimlerin tevkîfi olmadığını, ancak noksanlık çağrıştıran isimlerin Allah için kullanılmasının bizzat Şâri’nin iznine bağlı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Allah için “ârif ve fakîh” gibi isimlerin kullanılamayacağını, zîra bunların öz itibariyle bir eksikliği çağrıştırdığına dikkat çekmiştir.³²

Allah’ın her şeyi ilim ve kudreti ile kuşattığını belirten müellif, Allah ile O’nun dışındaki varlıklar arasında kesin bir ayırım yapma hususunda çok net ve sert bir tavır takınmıştır. O, Allah ile diğer varlıklar arasında bir ortaklık, bir nevi birlik çağrışımı

---

²⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Vücut”, *DİA*, XLIII, s.137.

²⁹ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 10a-10b.

³⁰ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 11a-11b.

³¹ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 11b-13a.

³² Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 13a.

yapan veya doğrudan bunu ifade eden bütün fikirleri çok net biçimde reddetmiş, hulûl, ittihâd, zuhûr ve vahdet-i vücud gibi inançları açık ve sert bir şekilde eleştirmiştir.

Döneminin pek çok tarikatını oldukça sert bir üslûpla eleştirmiş olan Dâvûd-i Karsî, bunların tamamının yukarıdaki hulûl, ittihâd, zuhûr ve vahdet-i vücud inançlarının birinden neşet ettiğini söylemiştir. İbnü'l-Arabî'yi müeaddid yerde tekfir etmiştir. Şerîat-tarikat-hakikat ayrımına karşı çıkmış, şerîata sıkı sıkıya bağlanmayı vurgulamış, “İbâhiyye” gibi kendilerinin hakîkate bağlandıklarını söyleyerek üzerlerinden ilâhî teklîfin sâkıt olduğunu söyleyenleri açıkça reddetmiştir. Kuldan teklîf yükünün ancak deli olma veya bülûğ çağına ulaşmama gibi durumlarda düşeceğini ifade etmiştir.³³

Allah Teâlâ, bu âleme has olan zaman, mekân, cihet, hayyiz, renk ve şekil gibi tüm durumlardan münezzehtir. Aslî akâid meseleleri ile dakîk kelâmî meseleler ayrımına giden müellif, ünlü “câriye hadisi”nde Hz. Peygamber'in sorusu üzerine Allah'ın gökte bulunduğunu işaretlerle belirten cariyenin îmânının, Peygamberimiz tarafından kabul edilmesinin bu anlayışa dayandığını söylemiştir. Çünkü Allah'a îmân, “aslî bir inanç” konusu iken; O'nun nerede bulunduğu kelâmî bir tartışmadır.³⁴

Tekvîn sıfatının da dâhil olduğu Allah'ın sübûtî sıfatlarının sekiz ana başlık altında incelenebileceğini söyleyen müellif, bu sıfatların ezeli olduğunu, onları hiçbir zaman âdemin (yokluğun) öncelemediğini, ayrıca bunların asla zâttan ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamıştır. Allah'ın sıfatlarını kabul etmenin de birden fazla ezeli varlığı kabul anlamına gelmediğine dikkat çekerek Mu'tezile'nin “taaddüd-i kudemâ” düşüncesine karşı çıkmıştır.³⁵

Ona göre, âlemde görülen düzen, bir teselsülün, bir sebep sonuç zincirinin eseri değildir. Bu nizâm ve düzen, Allah'ın irâde, ihtiyar, kudret ve tekvîni (yaratması) ile gerçekleşmektedir. Bu durum filozofların iddia ettiği gibi îcab (zorunluluk) yoluyla gerçekleşen bir durum da değildir. Yaratmada “irâde” bir şeyi var etme veya yok etmeye dair Allah'ın tercihi anlamındadır. “Kudreti” ise irade edileni var etme veya yok

---

³³ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 13a-15b.

³⁴ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 15b-16b.

³⁵ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 16b-17b.

etmeye yaklaştıran bir konumdadır. “Tekvîn” ise, onu var kılan veya yok kılan konumundadır. İrâde, kudret ve tekvîn birer ilahî sıfat olarak ezeldir. Ancak rızık verme, yaratma ve öldürme gibi durumlarda ortaya çıkan taallukları hal kabilindedir, ne ezeldir ne de hâdistir. Ayrıca irâde hem hayra hem de şerre taalluk eder. Tüm bunlara taalluku kulun kesbinden sonra zâtî bir sonralıkla gerçekleşir. Allah, hidâyet ve dalâletin de gerçek yaratıcısıdır. Karsî, Kur’ân ve sünnette bu kavramların şeytan veya ilâhî kitaplar gibi şeylere nisbetinin mecâzî bir kullanım olduğunu ifade etmiştir.³⁶

Ayrıca irâde, mümkün olanı var etme veya yok etmek üzere tercih ve tahsîs eden hakîkî bir sıfattır. Dâvûd-i Karsî, Mu’tezile tarafından dolaylı fiillerin de tıpkı insanların doğrudan fiilleri gibi kulların yaratması ile olduğu iddiasına karşın, bütün fiillerin kulun kesbine binâen Allah’ın yaratması ile gerçekleştiğini ifade etmiştir. Anahtarın hareketinde elin durumu Allah’ın yaratmasında bir sebep konumundadır. Yoksa anahtarın hareketi, kulun mahlûku olan bir fiil değildir.³⁷

İlim sıfatının da biri ezeli diğeri de hâdis olmak üzere iki taallukunun olduğunu belirten Dâvûd-i Karsî, ezeli taallukun Allah’ın kendi zâtı ve sıfatları gibi ezeli olanlarla ilişkili olduğunu, bu sıfatın hâdis taallukunun ise hâdis varlıklarla ilintili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Allah’ın, ezeli ilmiyle küllî olanları küllî hali üzere, cüzî olanları da cüzî halleri üzerine bildiğini, hâdis varlıklardaki değişimin İlm-i ilâhî’de herhangi bir değişime yol açmayacağını vurgulamıştır.

Dâvûd-i Karsî, kelâm sıfatının da “nefsî ve lafzî” olmak üzere ikiye ayrıldığını; nefsî olan kelâmın ezeli olduğunu Allah’ın zâtı ile kâim olduğunu; lafzî kelâmın ise peygamberlere indirilen “nazm” olup hâdis olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde kelâmın ilim, emir veya nehiy gibi bir durum olmadığını belirten Dâvûd-i Karsî; kelâm-ı lafzînin kelâm-ı nefsiye delâlet etmekte olduğunu belirtmiştir.³⁸

Müellifimiz, Allah’ın görülmesinin de (ru’yetullah) âhirette tüm mü’minler için gerçekleşmesi hak olan bir durum olduğunu belirtmiştir. Dünyada ise Allah’ın yalnız Hz. Peygamber tarafından görüldüğünü belirtmiş, diğer peygamberler için bile

---

³⁶ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 20a.

³⁷ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 20b-21a.

³⁸ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 21a-23a.

gerçekleşmeyen bu durumun hiçbir velî için söz konusu olamayacağını ifâde etmiştir. Ayrıca Allah'ın görülmesi, O'nun cevher, araz veya hâdis bir varlık olmasından dolayı değil, O'nun bizzat hâriçte var (mevcûd) olmasından dolayıdır.³⁹

Hüsün ve kubh konusunda Dâvûd-i Karsî, Mâtürîdî gelenekteki çoğunluğun ve bazı Eşâriyeler'in görüşlerine tâbi olmuştur. Onlara göre hüsün ve kubh hem aklî hem de şer'îdir. Bunların şer'î oluşları akılla değil, Allah'ın hüküm ve gerekli kılınmasıyla emr ve nehy olunmalarına dayanır. Aklî olmaları ise, fiilin kendi zatı veya bir sıfatından dolayı güzel ve çirkin oluşuna dayanır. Çünkü akıl bazı hususları şeriatla varid olmadan evvel bilebilir. Allah'ın varlığı ve O'nun kemâl sıfatları ile muttasıf olduğu gibi hususları, aklın bedâheten bilebileceğini, namaz, zekât ve oruç gibi ibâdetleri ise kesben bilebileceğini, ancak bunları emir ve nehyedenin Şâri-i Bârî-i teâlâ (şer') olduğunu savunmuştur. Dâvûd-i Karsî, Allah'ın hüküm ve fiillerinde, Allah'ın fazlı ve keremi gereği –bir zorunluluk olmaksızın- kullar için pek çok maslahat ve gâyenin bulunduğunu söylemektedir.

Müellif, insanların küfür, fakirlik ve musibet gibi yararlarına olmayan şeylerle imtihan olmaları ve Allah'ın kulların maslahatına olanı yapmak zorunda olması durumunda kulların şükürünün bir anlam ifade etmeyeceği gibi gerekçelerle Mu'tezile tarafından savunulan kulları için iyi ve yararlı olanı (aslah) yaratmanın Allah'ın üzerine bir zorunluluk olduğu (vücûb ale'llah) düşüncesini reddetmiştir.⁴⁰

İster haram isterse helal olarak adlandırılınsın Allah'ın kullarına verdiği yiyecek, içecek ve giyecek türünden her şeyi “**rızık**”⁴¹ kategorisi içinde değerlendiren müellife göre, “**ecel**”⁴² de “kulun ölümü için belirlenmiş vakit” anlamına gelmektedir. Ecel ne bir başkası tarafından öldürülmekle ne de başka bir sebeple ileri veya geri alınmaz. Sadakaların ömrü uzatması, Allah'ın eceli sadaka verip vermemeye ezelde bağlı kılması anlamındadır. Dâvûd-i Karsî, cisimlerin hakikatte “**cüz'i lâ tetecezzâ**” adı verilen sonlu bir cevher-i ferde dayandıklarını belirterek, sonsuz bölünmeyi ise reddetmiştir. Âlemdeki unsurlar arasındaki ilişkinin, sebep-müsebbep ilişkisi kabîlinden olduğunu,

³⁹ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 23b-25a.

⁴⁰ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 26b-31a.

⁴¹ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 31a-31b.

⁴² Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 31b-32a.

bu konuda, “birinin diğerinin illeti olması” şeklinde bir ilişkinin söz konusu olmadığını savunmuştur.⁴³

2. Nübüvvâta Dair Görüşleri

Allah’ın, kulların dünya ve âhiret saadetlerini sağlamak, onlara hayat gayelerini hatırlatmak ve buna ulaştıracak yolu göstermek üzere, zaman zaman kendi içlerinden peygamberler seçip gönderdiğini bildirmiştir. Daha sonra da gönderdiği bu peygamberlerin doğruluğunu teyit etmek için onları bazı olağanüstü durumlarla (mûcizeler) desteklemiştir. Kulun aklî kusurlarını tamamlayıcı olma bakımından peygamberlik müessesesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Çünkü akıl, kuvve-i vâhimenin tesiri altındadır. Hatta bu tesir Karsî’ye göre filozoflar, dalalet ehli fırkalar ve ehl-i ilhad sufilerde olduğu gibi akla galip gelir. Aklın özellikle dinî ve itikâdî hususlarda yanılığa düşmesi pek tabiidir.

Dâvûd-i Karsî, peygamberin gönderilmemesi durumunda, dünya ve âhiretin fesâda uğrayacağını, insanlığın ilâhî nizâmın işaret ettiği saâdete ulaşamayacağını belirtmiştir. Karsî, Hz. Peygamber’in nübüvvet iddiasının doğruluğu hususunda Allah’ın ona verdiği hissî, ihbârî ve aklî pek çok mûcizesini eserinde zikretmiştir. Hz. Peygamber’in doğruluğuna delil olarak sunduğu bir diğer argüman ise, onun peygamberlik öncesi ve sonrasındaki hayatı boyunca sergilediği ve insanlar tarafından şahit olunan yüce ahlâkıdır. Müellifimiz, Resûl-i Ekrem’de bulunan bu yüce hasletlerin, bir peygamber dışında başka hiçbir kimsede bulunamayacağını söylemiştir.⁴⁴

Hz. Peygamber’in en büyük mûcizelerinden biri olan Mi’râc’ın, rûh ve beden bütünlüğü içinde ve Hz. Peygamber uyanırken (yakaza halinde) gerçekleştiğini savunmuştur.⁴⁵

Dâvûd-i Karsî, İslâm dininin Hz. Peygamber’in üstünlüğünü gösteren bir haslet olarak kendisinden önceki dinleri neshetmesinin, Allah hakkında bir cehâlet şüphesi

---

⁴³ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 32a-33a.

⁴⁴ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 33a-40a.

⁴⁵ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 40a-42a.

vehmettirmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Zîra neshin gayesi, kulların maslahatına uygun olan hükmün gerektiği zaman başka bir hükümle değiştirilmesidir.⁴⁶

Efdaliyyet meselesinde ise, Dâvûd-i Karsî, peygamberlerin bütün meleklerden ve peygamberler dışındaki bütün insanlardan üstün olduğunu, insanların sâlihlerinin de meleklerin seçkinlerinden üstün olduklarını vurgulamıştır. Diğer insanlar ve diğer melekler arasındaki üstünlük durumu buna benzer şekilde kıyas edilir. İnsanlar arasındaki üstünlük hususunda ise, peygamberlerden sonra insanların en üstünleri sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir.⁴⁷

Dâvûd-i Karsî, Allah'ın velî kullarının Allah tarafından kendilerine verilen olağanüstü halleri olduğunu ve bunların “kerâmet” olarak isimlendirildiğini ifade etmiştir. Bu hususta ashâbın büyüklerinden nakledilen bazı olağandışı olaylara da işaret etmiştir.⁴⁸

3. Ahiret Bahislerine Dair Görüşleri

Haşir konusunu genişçe ele alan müellif, haşrin cism-i kesîf olan beden ve cism-i latîf olan rûh ile birlikte olacağını savunmuştur. O, bu tür haşri, “cismânî haşir” olarak adlandırmıştır. Dâvûd-i Karsî, Hz. Peygamber tarafından haşir sonrasında gerçekleşeceği haber verilen sırat, mîzân, havz-ı kevser, hesap ve kıyâmetin sıkıntılı halleri gibi umûr-i mümkineden olan tüm durumların, bize konuyla ilgili ayet ve hadislerde haber verildiği şekilde gerçekleşeceğini vurgulamıştır.

Kabirde bir hayatın olacağını bildiren müellif, Allah'ın bu hayat sayesinde kabirdeki nimet ve azabı kullarına hissettireceğini belirtmiştir.

Va'd ve vaîd hususunda ise müellif, Allah'ın va'dinden lütfu ve keremi gereği dönmeyeceğini; vaîdinden ise dönmesinin aklen câiz olmakla birlikte, hakkında nas bulunduğu için bunun şer'ân câiz olmadığını belirtmiştir.

---

⁴⁶ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 42a-42b.

⁴⁷ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 44a-44b.

⁴⁸ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 44b-45a.

Cennetin hâl-i hâzırda yaratılmış olduğunu belirten müellif, cennet nimetlerinin bitip tükenmeyeceğini ve sona ermeyeceğini belirterek cennetin ebediliğine işarette bulunmuştur.

Müellifimiz, Mu'tezile'nin aksine tövbe etmeden ölen kulun, Allah tarafından affedilme ümidinin bulunduğunu; şefâatin sadece sâlihlerin derecelerini artırmak için olmayacağını, bunun âsilerin azaplarını kaldırmak için de gerçekleşeceğini savunmuştur.

4. Muhtelif Kelâmî Meselelere Dair Görüşleri

Müellif, eserin son kısmında, doğrudan akâidle ilgili olmasa da bazı gerekçelerle akâid eserlerinde yer verilen çeşitli meselelere temas etmiştir. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Duâ ve sadaka hem ölü hem de diriler için fayda verir. Amel, îmânın bir cüzü değildir. Îmân, peygamberimizin Allah katından bize ulaştırdığı şer'î ahkâmın tamamını, tafsîlî olarak bilinenlerini tafsîlî; icmâlî olarak bilinenlerini de icmâlî olarak kabul etmek anlamında ihtiyârî bir tasdiktir. İnkâr, yalanlama ve tahfîf olmaksızın, işlenen büyük günahlar veya terkedilen vecîbeler, kişiyi îmân dairesinden çıkarmaz. Ancak zünnâr⁴⁹ takmak gibi, küfrün sembolü olan şeyleri yapmak veya Kur'ân'ı yere atmak gibi dinin şîârlarını (şeâir) tahkîr edici fiillerde bulunmak, kişiyi dinden çıkarır.⁵⁰

Kul, akıl melekesine sahip ve bülûğ çağına ulaşmış ise, artık ondan dinî mükellefiyeti düşürecek hiçbir durum söz konusu değildir. Müellif, bununla bazı makamlara ulaştıktan sonra mükellefiyetin üzerlerinden sâkit olduğunu iddia edenlere cevap vermiş olmaktadır.⁵¹

Müctehidin de verdiği fetvâlarda hata edebileceğini söyleyen Dâvûd-i Karsî, ictihaddaki hatanın bu hata sahibine bir sorumluluk doğurmayacağını, bilakis onun için ecir söz konusu olduğunu belirtir. Dâvûd-i Karsî, îmânda istisnâyı çağrıştıran bir lafzın kullanılmasını hiçbir şekilde câiz görmez. Şeytana bile lânetin terkedilmesinin bir sorumluluk doğurmayacağı ve Hz. Peygamber'in çok lânet edilmesini nehyetmesi gibi

---

⁴⁹ “Gayri müslimlerin dinî alâmetleri olarak takmakla yükümlü kıldıkları kuşak veya kemer” anlamındaki bu terim için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Zünnâr”, *DİA*, XLIV, s. 472-574.

⁵⁰ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 57b-58b.

⁵¹ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 59b-60b.

gerekçelerle, Yezîd b. Muâviye'ye lânet etmemeyi vurgulamışsa da kendisi bazı kelâmcıların yoluna uyarak ona lânet etmiştir.⁵²

Müellifimizin görüşüne göre İmam tâyini, müminlerin yerine getirmeleri gereken farzlardan biridir. Hz. Ebû Bekir'in halîfe seçilmesi Hz. Peygamber'in işareti ve ümmetin yaptığı seçimle gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'den sonra, ümmetin başına geçecek kişi hususunda hiçbir nass vârid olmamıştır. Diğer halifelerin seçimleri de, ashâbın tâyin ve icmâları ile gerçekleşmiştir. Müellif Resûlullah'ın ashâbının tamamını hayırla yâd edilmesini, onlar hakkında hiçbir aşağılayıcı ifade kullanılmamasını okuyucusuna tavsiye ederek *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye* metnini sonlandırmıştır.⁵³

Sonuç

Dâvûd-i Karsî, hayatı ve görüşleri çok bilinmese de 18. yüzyıl Osmanlı ilim dünyasının dikkat çeken bir ismidir. Hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar, onun muttakî bir ilim ehli olduğuna işaret etmiştir. İmam Birgivî'nin ayak izlerini takip eden müellif, İslâm itikadına uymadığına inandığı kişi ve gruplara karşı net bir dil kullanmıştır. Başta vücûdiyye, zuhûriyye, ittihâdiyye ve hulûliyye şeklinde adlandırdığı dört grubun ve bunlardan neşet ettiğini belirttiği birçok tarikatı sapkın olarak nitelemiştir. Özellikle İbnü'l Arabî'nin başını çektiği vahdet-i vücûd fikrine sert eleştiriler getirmiş, kendisine nisbet ettiği bazı görüşleri sebebiyle İbnü'l Arabî'yi tekfir etmiştir. Ancak "bidat ehli mutasavvife" kavramı ile nitelediği bu gruplar hakkındaki genel eleştirisi, İmam Gazzâlî'nin şerîfatın sınırlarını bir takım bâtinî tevillerle ihlâl edenlere karşı giriştiği mücâdeleyle benzerlik taşımaktadır. Bu konuda kendisine etki eden isimler ise İmam Birgivî ve İbnü'l Cevzî'dir. Karsî, on üçüncü beytin şerhinde İbnü'l-Cevzî'nin *Telbîsü İblîs* adlı eserinden uzun bir alıntıda bulunmuştur.

Bu bağlamda onun bidat ehli olarak nitelediği mutasavvıflara eleştirilerinde hulul, ittihad gibi düşünceler; manevî derecelerin aşılması ile kuldan sorumluluğun düşeceğine dair iddialar; şeriatın kabuk, tarikatın öz olduğunu savunan ve alimleri tahkir

---

⁵² Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 60b-61b.

⁵³ Dâvûd-i Karsî, *a.g.e.*, vr. 61b-64a.

edip tarikat şeyhlerini öven yaklaşımlar ile bazı mutasavvıflardan sadır olan şatahat türü sözler önemli bir yer tutmaktadır.

Birçok eserinde rahatlıkla görülen bir başka tenkit konusu ise şerhler ve haşiyelerle ağırlaşan metinlerin öğrencilerin ve halkın anlayacağı şekilde muhtasar bir biçimde yeniden ele alınmasıdır. Eserlerini bu düşünce ile yazan müellif bu eserinde de *Kasîde-i Nûniyye*'nin ilk şârihi Molla Hayâlî'ye konuları gereğinden fazla uzatma ve halkın itikâdını sarsacak meselelere yer vermesi gibi gerekçelerle eleştirilerde bulunmuştur.

Kelâmî görüşlerinde Mâtürîdî mezhebine bağlılığı öne çıkmaktadır. Bundan dolayı başta Filozoflar olmak üzere, bazı Mûtezile Mezhebî düşünürleriyle Cebriyye mensuplarını tekfir etmiş, yer yer Eş'arî ve Hanbelîlere de eleştiriler yöneltmiştir.

Dâvûd-i Karsî'nin düşünce dünyasının şekillenmesinde en önemli etkinin İmam Birgivî'ye ait olduğunu söyleyebiliriz. Tasavvuf ve tarikatlara karşı kullandığı üslûbun sertliği, kendisinden kısa bir zaman önce Osmanlı ictimâî hayatında belli bir etki oluşturmuş olan “Kadıızâdeliler” hareketinin söylemlerine benzese de eserleri üzerinde yaptığımız araştırma sonucunda bu hareketle bağının olduğuna dair bir ize rastlanmamıştır. Onun yaklaşımını “işin özünü terk edip kabuğu ile uğraştıklarını” iddia ederek kendilerini değersizleştiren batınî karakterli söylemlere karşı bir medrese âliminin tepkisi olarak okumak gerekir.

Müellifin itikâdî düşüncelerinin de Mâtürîdî mezhebinin görüşleri doğrultusunda şekillendiği açıkça görülmektedir. Osmanlı medreselerinde de okutulan mutavvel kelâm eserlerinden, mezhep taassubu yapmaksızın yararlandığı görülen müellif, mezhebî bağlılığını ise yaklaşımlarıyla izhâr etmiştir. Ayrıca eserlerinin başında kendisini “Dâvûd el-Karsî el-Hanefî” şeklinde takdim etmektedir.

Ancak bazı konularda farklı yaklaşımları da gözden kaçmamaktadır. Karsî, Allah'ın vücûd sıfatını, sıfat-ı haliyye olarak değerlendirir. Meşhur “cariye hadisi”ni değerlendirirken Allah'ın gökte olduğunu işaret eden cariyenin imanının Hz. peygamber tarafından makbul görülmesinden hareketle, kelâm ve akâid ayrımına gitmiştir. Buna göre Allah'ın varlığı akîdevî bir konuyken, Allah'ın gökte olup olmaması kelâmî bir

tartışma konusudur. Kelâmî bir meselede hatanın, kişiyi iman dairesi dışına çıkarmayacağına işaret edilmiştir. Hz. Peygamber'in dünyada iki defa Allah'ı gördüğünü belirtmiştir.

Son olarak, çalışmanın bir Osmanlı âlimi olan Dâvûd-i Karsî'nin düşünce dünyası ve itikâdî düşüncelerinin tespitinde mütevazî bir katkı olacağını ümit etmekteyiz.

Kaynakça

Âkifzâde el-Amâsî, Abdürrahîm, *Kitâbü'l-Mecmû fi'l-Meşhûdi ve'l-Mesmû*, (çev. Hikmet Özdemir), Türkiye İlmî, İçtimâî Hizmetler Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

Akpınar, Cemil, "Dâvûd-i Karsî", *DİA*, IX, 29-32.

Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, I, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1951.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333/1915.

Dâvûd-i Karsî, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, 2103/1.

_____, *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye*, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt Umûmî Koleksiyonu nr.18229.

_____, *Mukaddimetü'l-İslâm*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, nr. 10 Hk 1034/5.

_____, *Risâle fi'l-İhtiyârâti'l-Cüz'iyeye ve'l-İdrâkâti'l-Kalbiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmâil Hakkı, nr. 404, Bolulu İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul 1312.

_____, *Takrîrât-ı Dâvûd Efendi-Ma'lûmât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Kasıdecizâde, nr. 664/3.

Çınar, Mahmut, “*Nübüvvet İnancı Bağlamında Şa’rânî’nin İbnü’l-Arabî Yorumu*”, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2011.

Fazlıoğlu, İhsan, “Osmanlılar”, *DİA*, XXXIII, 548-556.

Günay, İlhami, *Dâvûd-i Karsî’nin er-Risâletü’n-Nûriyye ve’l-Mişkâtü’l-Kudsiyye Risalesinin Tefsir İlmi Açısından İncelenmesi*, Uluslararası Dâvûd-i Karsî Sempozyumu, Kars 2017.

İşkın, Gökhan Sebati, “*Dâvûd el-Karsî ve Şerhu İzhârî’l-Esrâr’ı*”, Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2000.

İbnü’l-Arabî, Muhyiddin, *Futuhâtü’l-Mekkiyye*, Dâru’l-Kütübi’l-Arabiyyeti’l-Kübra, Mısır 1329, 2/459.

Kara, İsmail, “Unuttuklarını Hatırla!” Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not, *Dîvan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, sy. 28, c.15, İstanbul 2010/1, s. 1-67.

Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu’cemü’l-müellifîn*, IV, Mektebetü’l-Müsennâ, Beyrut 1957.

Kılıç, Mahmut Erol, “Fusûsü’l-Hikem”, *DİA*, XIII, 230-237.

Martı, Huriye, *Birgivi Mehmed Efendi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s.157.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Yeniçağlar Anadolusunda İslâmın Ayak İzleri-Osmanlı Dönemi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Özervarlı, M. Sait, “Selefiyye”, *DİA*, XXXVI, 399-402.

Öztürk, Emine, *Dâvûd-i Karsî’nin er-Risâletü’l-Mürşide Adlı Eseri’nin Tahlili ve Bu Risâlenin Işığında Dönemin İtikadi ve İlmi Anlayışının İncelenmesi*, Uluslar Arası Dâvûd-i Karsî Sempozyumu, Kars 2017.

Öztürk, Resul, “Dâvûd-i Karsî (1169/1756) ve Kelâmî Görüşleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 41, Erzurum 2014, s. 77-99.

Tek, Abdurrezzak, “Fusûsu'l-Hikem'e Yönelik Bazı Tartışmalı Konulara Sofyalı Bâlî Efendi'nin Bakışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy: 2, c. 14, Bursa 2005.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Âmentü”, *DİA*, III, 30.

Yıldırım, Arif, “Karşılı Davud (Davud-u Karsî) Efendi'nin İrâde-i Cüziyye Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy: 15, Erzurum 2000.

Yurdagür, Metin, “Manzûm Akâid Risâlelerinin Önemli Örnekleri ve Dâvûd-i Karsî'nin Bu Literatüre Katkıları”, *Uluslararası Dâvûd-i Karsî Sempozyumu*, Kars 2017.

_____, “Zünnar”, *DİA*, XLIV, 472-574.